

Van stolperstein, schaamte en symboliek

Grafsteen van de familie Bermann op de Joodse begraafplaats in Kusel

‘Hoe denkt jouw generatie over ons, over de geschiedenis?’ vraagt mevrouw Ulrike Nagel, de burgemeester van Kusel, aan Lucy Barten, de achterachterkleindochter van Paula Bermann, tijdens de afscheidsmaaltijd maandagmiddag. Lucy, bijna 18, glimlacht en vertelt dat haar generatie niet meer denkt aan schuld of aan de ‘slechte’ Duitser. Maar dat de Holocaust uiteraard een niet uit te wissen onderdeel is van de familiegeschiedenis.

Mevrouw Nagel vindt het ontroerend dat Lucy en de familie naar Kusel zijn gekomen. ‘Ik ben van de generatie die zich schaamt. Schaamte voor wat onze ouders u hebben aangedaan.’

Schaamte en schuld huren soms alle twee een kamer in hetzelfde huis.

De bewerking van het dagboek *Deze ontspoorde wereld* kreeg Elma Drayer vorig jaar zo in haar greep dat ze afreisde naar Konken en Kusel. In Konken bezocht ze het geboortehuis van Paula Bermann, in Kusel het huis waar de familie Bermann woonde vanaf Paula haar tiende.

In de lokale boekhandel kocht Elma Drayer een boekje over de geschiedenis van de kleine Joodse gemeenschap in Kusel. Linda Bouws nam namens de familie contact op met de auteur, Gerhard Berndt.

Met als gevolg dat een deel van de nabestaanden afgelopen weekeinde op uitnodiging van de stad Kusel, het echtpaar Gerhard en Regina Berndt en de Arbeitskreis *Frieden, Gerechtigkeit und Bewahrung der Schöpfung* naar

Duitsland afreisde om de plaatsing van de stolperstein ter nagedachtenis aan Paula Bermann bij te wonen.

Stadswandeling Kusel

Zondagmiddag wandelden we aan de hand van Gerhard Berndt langs andere stolpersteinen in het stadje. Hij vertelde over de geschiedenis van de jodenvervolging in Kusel, ondertussen wijzend op verschillende gebouwen en huizen die een rol hebben gespeeld in de geschiedenis van de familie Bermann.

Meer dan 100 mensen waren 's avonds naar het stadhuis gekomen voor de lezing over het dagboek. Dominee Ulrich Reh hield een korte inleiding, waarna Tom Bouws namens de familie sprak. De historicus Roland Paul bleek de juiste stem te hebben om fragmenten uit het dagboek voor te lezen, Linda Bouws beantwoordde vragen uit de zaal.

Maandagochtend mochten we vroeg opstaan. Om acht uur ging het richting Konken, het geboortedorp van Paula Bermann. Het echtpaar Feyer dat in het geboortehuis woont, heette de familie meer dan hartelijk welkom. Op het erf stond een tafel met schnapps en een hapje klaar.

Daarna werd de Joodse begraafplaats bezocht. Daar liggen een aantal familieleden van Paula Bermann, waaronder haar ouders. In kleine kring werd het Kaddisj voor de rouwenden voorgelezen.

De grafsteen bleek vernield te zijn. Twintig jaar geleden hebben neo-nazi's 23 stenen op het oude kerkhof kapotgeslagen.

Terug in Kusel was de Gartenstrasse afgezet en kwamen belangstellenden en scholieren van het gymnasium samen om de plaatsing van de stolperstein voor Paula Bermann bij te wonen.

Na een kort welkomswoord van dominee Ulrich Reh, vertelde de burgemeester dat het haar diep raakte dat de familie naar Kusel was gekomen. Mevrouw Larissa Janzewitsch, de plaatsvervangend voorzitter van de Joodse gemeenschap in Rheinland Pfalz, vond het hoopvol dat er zo veel schooljeugd bij deze herdenking betrokken was. Dat geeft moed voor de toekomst.

Linda Bouws bedankte alle betrokkenen en vertelde dat de plaatsing van de struikelsteen de familie goed doet. Alsof Paula Bermann weer herenigd is met haar familie. En met de stad Kusel. Ook spreekt Linda Bouws de hoop uit dat hiermee de stem van haar grootmoeder blijvend met de stad verbonden is en blijft. Een stad die Paula Bermann, zo schrijft ze in haar dagboek, na de oorlog met haar kinderen een keer hoopte te bezoeken. Omdat ze er zulke dierbare herinneringen aan heeft.

Lucy Barten, achterachterkleinkind van Paula Bermann, plaatst de stolperstein

De stolperstein werd daarna geplaatst door Lucy Barten, het zeventienjarige achterachterkleinkind van Paula Bermann.

Leerlingen van de middelbare school speelden tussen de toespraken door

ondermeer *Que sera sera* en *Hava Nagila*.

Ook lazen twee scholieren een gedicht voor waarin werd opgeroepen om waakzaam te blijven.

De stukgeslagen grafsteen van de familie laat zien dat die oproep niet overbodig is.

In die zin is dat graf een symbool. Een symbool voor een wereld die zomaar weer kan ontsporen.

—

Regina & Gerhard Berndt -
Initiatiefnemers voor deze dagen

Mevrouw Ulrike Nagel,
burgemeester van Kusel

Mevrouw Larissa Janzewitsch,
plaatsvervangend voorzitter van de
Joodse gemeenschap in Rheinland
Pfalz

Linda Bouws

Dominee Ulrich Reh

Tom Bouws

Roland Paul, historicus

Scholieren van het
Siebenpfeiffer Gymnasium
Kusel

Scholieren van het
Siebenpfeiffer Gymnasium
Kusel

Scholieren van het
Siebenpfeiffer
Gymnasium Kusel

Het huis in Konken waar de familie
woonde tot Paula Bermann 10 jaar
was

Gartenstrasse 8, Kusel. Het huis waar de familie naartoe verhuisde toen Paula Bermann 10 jaar was.